

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ ДОТРИМАННЯ ПРАВА ДІТЕЙ НА ЗАХИСТ ВІД НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

www.coe.int/children

Будуємо Європу для
дітей та разом з дітьми

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО
ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ
ДОТРИМАННЯ ПРАВА ДІТЕЙ НА
ЗАХИСТ ВІД НАСИЛЬСТВА ТА
ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

ЕЛЕЙН САММОН
КАТЕРИНА БОРОЗДІНА

Рада Європи

*English title:
Methodological recommendations for
monitoring compliance with children's rights
to protection from violence and abuse during
armed conflict.*

*Погляди, викладені в цьому документі,
є відповідальністю його авторів і
можуть не співпадати з офіційною
політикою Ради Європи.*

Відтворення уривків (до 500 слів)
дозволено, за винятком комерційних
цілей, якщо збережено цілісність
тексту, уривок не використовується
поза контекстом, не надає неповну
інформацію або іншим чином не вводить
читача в оману щодо характеру, обсягу
чи змісту тексту. Вихідний текст завжди
має бути позначений наступним чином:
«©Рада Європи, рік публікації».

*Запити на отримання дозволу щодо
відтворення чи перекладу цієї публікації
або будь-якої її частини в будь-якій
формі чи будь-якими засобами необхідно
надсилати до Директорату Комунікацій
Ради Європи (F-6775 Strasbourg Cedex або
publishing@coe.int).*

*З іншими запитамі стосовно цієї
публікації звертайтеся до Генерального
директорату з питань демократії та
людської гідності, Відділ прав дитини,
Рада Європи F-67075 Strasbourg Cedex.
Електронна адреса: children@coe.int*

Фото обкладинки:
© Shutterstock

Обкладинка та макет:
Денис Коновалов

© Рада Європи, травень 2023

Надруковано Радою Європи

АВТОРИ-УПОРЯДНИКИ:

Елейн Саммон, міжнародна експертка Ради Європи, Катерина Бороздіна, національна експертка Ради Європи.

Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження в умовах воєнного стану. Автори-упоряд.: Е. Саммон, К. Бороздіна, за заг. ред. О. Калашник. – К.: 2023.

Літературне редагування: Сергій Губін

Підготовано в рамках проєкту Ради Європи «Захист прав дітей під час війни та в післявоєнний період в Україні», за участю Департаменту з моніторингу додержання прав дитини та сім'ї, молоді та спорту Офісу Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

ЗМІСТ

АБРЕВІАТУРИ	7
1. ВСТУП	8
1.1. Цілі	8
1.2. Терміни, що використовуються в цьому Посібнику	8
1.3. Роль Уповноваженого Верховної Ради з прав людини	9
2. МЕХАНІЗМИ МОНІТОРИНГУ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	12
2.1. Співпраця	13
2.2. Підсудність у справах дітей за межами території України	13
3. ДЕЗАГРЕГАЦІЯ ДАНИХ	14
4. ВИЯВЛЕННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ, ЗОКРЕМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ	16
5. РОЗСЛІДУВАННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ, ЗОКРЕМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ	19
6. ПРАВА ДІТЕЙ, ПЕРЕМІЩЕНИХ У СКЛАДІ ЗАКЛАДУ	21
7. ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ НА ОСВІТУ, ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ	24
8. ПРАВО НА ЗАХИСТ ВІД ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ	27
9. ЗАПОБІГАННЯ ПРИЗОВУ ДІТЕЙ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ	28

АБРЕВІАТУРИ

КПД (CRC)	Конвенція про права дитини
РГКМЗ (CTFMR)	Робоча група країни з моніторингу та звітності
ГКМПП (HCCH)	Гаазька конференція з міжнародного приватного права
МКС (ICC)	Міжнародний кримінальний суд
МНУО	Міжнародна неурядова організація
ММЗ (MRM)	Механізм моніторингу та звітності про серйозні порушення прав дітей під час збройного конфлікту
НУО	Неурядова організація

1. ВСТУП

1.1. Цілі

Ці Методичні рекомендації мають сприяти здійсненню моніторингу права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження в умовах воєнного стану.

Посібник є додатковим документом до *Методичних рекомендацій щодо проведення моніторингу додержання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження 2021 року* (надалі — «Методичні рекомендації 2021 року»)¹.

Офіс Уповноваженого і Рада Європи співпрацювали над розробкою цих Методичних рекомендацій на тлі вторгнення Росії в Україну Стратегія Ради Європи з прав дітей на 2022-2027 рр.² додає окремий розділ про права дітей у кризових і надзвичайних ситуаціях, присвячений заходам, які стосуються дітей у кризових чи конфліктних ситуаціях.

1.2. Терміни, що використовуються в цьому Посібнику

Захист дітей

«Держави-учасниці вживають усіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітницьких заходів для захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образ чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого та брутального поводження й експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка піклується про дитину»^{3,4}.

Діти

Дитина — особа віком до 18 років⁵. Цей документ стосується захисту всіх дітей на території України незалежно від країни їхнього походження, статі, етнічного статусу чи інвалідності. До переліку також входять діти, які є внутрішньо переміщеними особами, діти-біженці та діти-мігранти.

Омбудсман

Омбудсман уособлює не лише конкретну людину, призначену на цю посаду, але й представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, співробітників Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Жорстоке поводження з дитиною

Жорстоке поводження з дитиною — будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального чи економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації з використанням обману, шантажу чи вразливого стану дитини⁶.

1. Саммон Е., Бороздіна К., Філіпішина А. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу додержання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження 2021 року / Рада Європи, 2021 р.

2. Стратегія Ради Європи з прав дитини на 2022-2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства» / Рада Європи, Страсбург, 2022 р.

3. Стаття 19 Конвенції ООН про права дитини. Ратифікована Україною в 1991 році.

4. Стаття 10 Закону України «Про охорону дитинства» від 2001 року, № 30, ст. 142 зі змінами від 14.05.2015 року, № 425-VIII, ЗБР, 2015 рік, № 30, ст. 271.

5. Закон України «Про охорону дитинства» від 2001 року, № 30, ст. 142 зі змінами від 14.05.2015 року, № 425-VIII, ЗБР, 2015 рік, № 30, ст. 271.

6. Стаття 1 Закону України «Про охорону дитинства».

1.3. Роль Уповноваженого Верховної Ради з прав людини

Конституцією України передбачено, що кожна людина може звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Детально питання організації діяльності Уповноваженого визначені в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Згідно із Законом, парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини й громадянина та захист прав кожної людини на території України й у межах її юрисдикції здійснює на постійній основі Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. У своїй діяльності Уповноважений керується Конституцією України, законами України та чинними міжнародними угодами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Важливо відзначити різницю між парламентським контролем за дотриманням прав і свобод людини та перевітками наглядовими органами. Омбудсман може вимагати від наглядового органу надання звітів про перевірки в рамках процесу збору адміністративних даних, щоб переконатися, що:

- a)** проводяться регулярні, систематичні та належні перевірки органів та установ, що захищають дітей від насильства та жорстокого поводження з дітьми, як це передбачено законодавством;
- b)** органи і установи, що перевіряються, відповідають встановленим стандартам.

Омбудсман може порушувати справи, проводити перевірки та розглядати індивідуальні звернення щодо порушення прав і свобод⁷. Процедура прийому, розгляду скарг доступна окремо від Методичних рекомендацій 2021 року та цього Посібника.

У Методичних рекомендаціях 2021 року визнається, що дані моніторингу є важливими для розуміння того, наскільки ефективно система захисту дітей працює на підтримку їхніх прав. Крім того, моніторинг і звітність є критично важливими під час війни, яка може загострити вразливість дітей до насильства та жорстокого поводження і під час якої також можуть статися серйозні порушення прав дитини. Моніторинг вимагає збору та аналізу інформації з широкого кола джерел. Наприклад, систематичний моніторинг Уповноваженого з прав людини, процедури якого визначені в Методичних рекомендаціях 2021 року, ґрунтується на Механізмі моніторингу та звітності (ММЗ) про серйозні порушення щодо прав дітей під час збройного конфлікту, а також на даних про дітей з інших надійних та достовірних джерел (див. вставку 1), включно з неурядовими організаціями (НУО), зокрема міжнародними (МНУО).

---

7. Статті 16 та 17 Закону України № 776/1997 «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Вставка 1. Приклад інших джерел даних для моніторингу становища дітей під час збройних конфліктів

Проект збору даних про місця збройних конфліктів і події (ACLEDD)⁸ — це проект зі збору, аналізу та **мапування** дезагрегованих даних. ACLEDD є найякіснішим та найвживанішим джерелом даних у режимі реального часу та аналізу політичного насильства й протестів у всьому світі. Фахівців-практики, дослідники, журналісти та уряди покладаються на ACLEDD для отримання актуальної та надійної інформації про форми поточних конфліктів і заворушень.

Під час воєнного стану та в рамках виконання своїх юридичних зобов'язань згідно з Конституцією (див. вставку 2) Омбудсман відіграє важливу роль у систематичному та регулярному порівнянні та аналізі даних моніторингу захисту дітей з багатьох джерел. Отже, Уповноважений з прав людини може представити Верховній Раді та Уряду України зведений опис поточної ситуації щодо захисту дітей на основі даних як України, так і агенції ООН, включно з даними Механізму моніторингу та звітності (ММЗ) про серйозні порушення проти дітей під час збройного конфлікту (див. розділ 2 цього Посібника).

Вставка 2. Правові обов'язки Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини згідно з Конституцією України

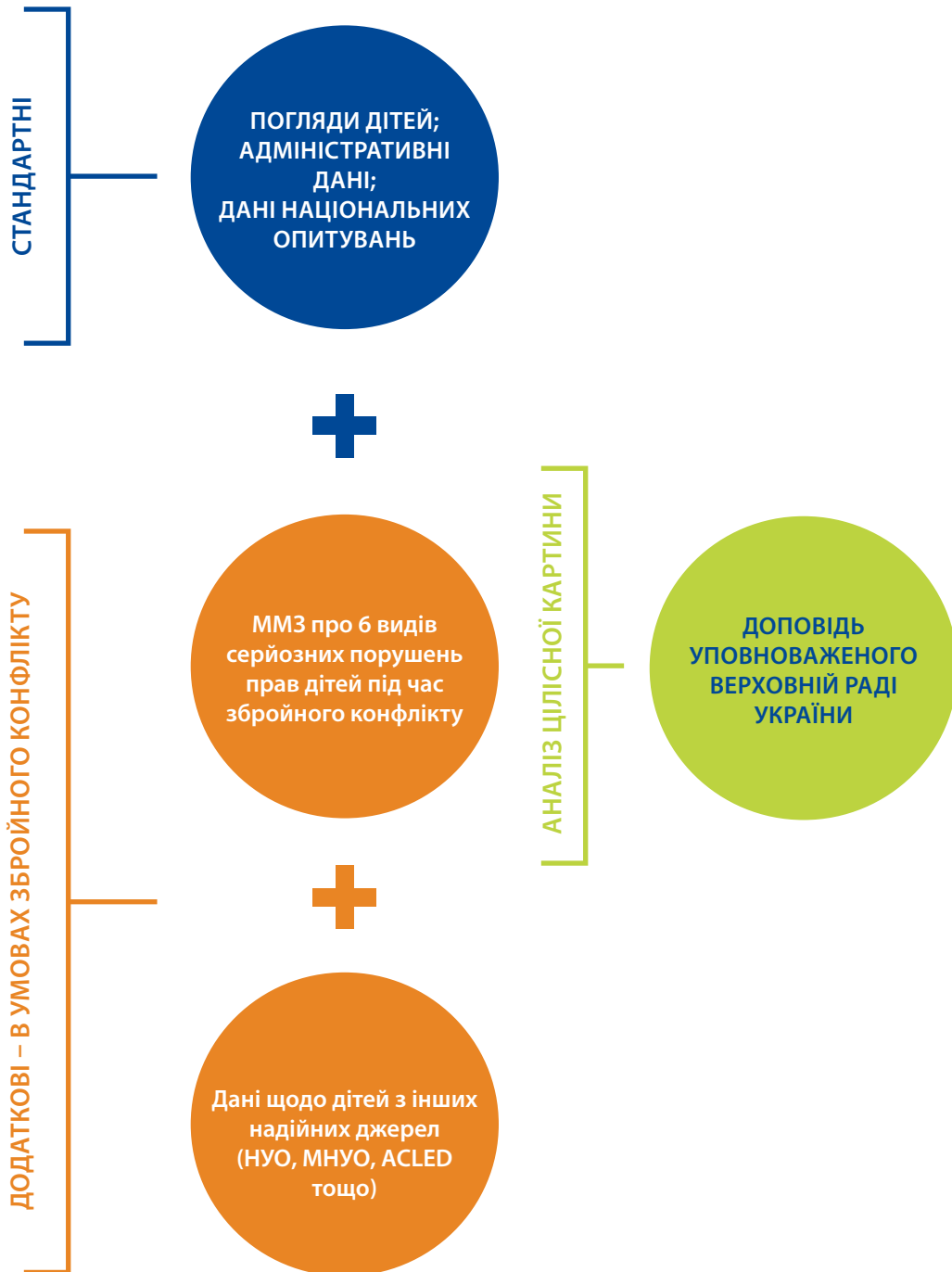
Відповідно до Конституції України Омбудсман здійснює моніторинг дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження, зокрема під час збройних конфліктів.

- Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.
- Стаття 8. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.
- Стаття 9. Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства.
- Стаття 101. Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Варто зауважити, що організації можуть використовувати різні методи та мати різні рівні дезагрегування (розурупнення інформації). Тому повну картину можна отримати лише шляхом цілісного аналізу (малюнок 1).

8. Проект збору даних про місця збройних конфліктів і події (ACLEDD)

Малюнок 1. Цілісний аналіз даних моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження під час збройного конфлікту

2. МЕХАНІЗМИ МОНІТОРИНГУ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

«Кожна дитина, котра живе в умовах збройного конфлікту, є дитиною, позбавленою основних прав і захисту», — **помічниця Генерального секретаря Ілзе Брандс Кехріс, Офіс Верховного комісара ООН з прав людини, липень 2022 року.**

Міжнародне право у сфері дотримання прав людини та гуманітарне право регулюють поведінку з дітьми та їхній захист, а також відповідні зобов'язання держав і недержавних суб'єктів.

В основі цієї правової бази лежить Конвенція ООН про права дитини (КПД) та Факультативний протокол до неї щодо участі дітей у збройних конфліктах. Як і всі норми та принципи прав людини, вони застосовуються завжди та в усіх без винятку випадках.

Для кращого моніторингу, запобігання та припинення зловживань у питаннях захисту дітей під час збройних конфліктів Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй виявила та засудила шість серйозних порушень щодо дітей під час збройних конфліктів

- вбивства та каліцтва дітей;
- вербування або використання дітей у збройних силах і збройних групах;
- напади на школи та лікарні;
- зґвалтування чи інші насильницькі дії сексуального характеру;
- викрадення дітей;
- відмову в гуманітарному доступі дітей.

11 липня 2022 року Генеральний секретар ООН додав Україну до списку країн, які мають впровадити ММЗ.

Організація Об'єднаних Націй повинна проводити консультації з національним урядом з метою впровадження ММЗ щодо серйозних порушень прав дітей під час збройних конфліктів⁹. ММЗ:

- описує цілі та сферу застосування механізму;
- визначає керівництво, ролі та обов'язки виконавців, зокрема ЮНІСЕФ, миротворчих і політичних місій та Резидента-координатора/Координатора з гуманітарних питань, а також архітектуру ММЗ та потік інформації;
- викладає вимоги до звітності;
- підкреслює важливий зв'язок ММЗ з розробкою програм і заходів реагування та з адвокацією.

---

9. Відповідно до Резолюцій Ради Безпеки ООН №№ 1612 (2005 рік), 1882 (2009 рік), 1998 (2011 рік), 2068 (2012 рік) і 2143 (2014 рік).

Хоча зазначені шість порушень стосуються становища дітей під час збройних конфліктів, слід продовжувати моніторинг і звітування про інші порушення, скоєні проти дітей в Україні, щоб отримати «цілісну картину», як описано на малюнку 1.

2.1. Співпраця

Робоча група країни з моніторингу та звітності (РГКМЗ) є основною координаційною структурою ММЗ на національному рівні. Члени РГКМЗ повинні бути нейтральними, неупередженими та незалежними від усіх сторін конфлікту, зокрема не представляти уряд¹⁰.

Однак РГКМЗ може включати незалежні національні органи, зокрема Омбудсмана.

Хоча представники уряду не можуть входити до РГКМЗ, але з огляду на те, що держави несуть відповідальність за захист дітей, необхідним є проведення прозорого діалогу між усіма зацікавленими сторонами. Тому заохочується створення паралельної платформи для того, щоб РГКМЗ, включаючи Омбудсмана, могла регулярно зустрічатися з урядом.

2.2. Підсудність у справах дітей за межами території України

Під час воєнного стану Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 року¹¹ є важливим інструментом щодо захисту дітей, зокрема дітей-мігрантів та дітей-шукачів притулку, розлучених із сім'єю чи без супроводу дорослих. Україна та всі країни-члени ЄС є учасницями цієї Конвенції. Центральним органом для виконання обов'язків, що покладаються на нього згідно з положеннями цієї Конвенції, є Міністерство юстиції України.

Важливим інструментом захисту дітей є також Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2006 р. № 952 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2010 р. № 795).

10. Див. Практичний посібник «Механізм моніторингу та звітності (ММЗ) про серйозні порушення прав дітей під час збройного конфлікту» / ЮНІСЕФ, 2014 р., стор. 4.

11. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей

3. ДЕЗАГРЕГАЦІЯ ДАНИХ

Омбудсман може відігравати важливу роль у визначенні та поширенні критеріїв для дезагрегування даних серед державних установ і РГКМЗ.

Для кращого розуміння того, як військові дії і внутрішнє переміщення впливає на дітей та їхні родини, необхідно збирати кращі, актуальні та доступні дані та докази, дезагреговані за віком, статтю, інвалідністю, статусом переміщеного населення та географічним місцем проживання (міське, приміське, сільське) як на місцевому, так і на національному рівнях¹².

Вік

Різноманітні міжнародні документи встановлюють вимоги до призову: мінімальний вік особи, котра підлягає призову до збройних сил, становить 18 років, а мінімальний вік добровольчої участі — 16 років (див. вставку 3). Призов дітей віком до 15 років до збройних сил або збройних груп вважається воєнним злочином згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС).

Вставка 3. Призовний вік

Держави-учасниці вживають усіх можливих заходів для забезпечення того, щоб військовослужбовці їхніх збройних сил, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у військових діях. Держави-учасниці забезпечують, щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не підлягали обов'язковому призову до їхніх збройних сил.

Статті 1 і 2 Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах.

Також під час моніторингу кримінального переслідування або покарання дітей, завербованих до збройних сил, важливо встановити їхній вік, щоб забезпечити дотримання Принципів і керівних вказівок щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або збройними угрупованнями («Паризькі принципи»)¹³.

Вік так само має вирішальне значення для розуміння становища дітей, затриманих і утримуваних під час збройного конфлікту, а також для підтримки їхньої майбутньої реінтеграції.

Гендер

Дані багатьох досліджень засвідчують, що хлопці та дівчата переживають військові дії по-різному. Наприклад, хлопчиків частіше за дівчат залучають до участі в бойових діях і вони з більшою ймовірністю отримують зброю та проходять військову підготовку¹⁴. З іншого боку, дівчатка непропорційно страждають від згвалтувань і сексуального насильства. Збір даних за статтю підкреслює відмінності в тому, як дівчата та хлопці піддаються та зазнають порушень, пов'язаних із конфліктом, і передбачає диференційований результат для кожної групи. У довгостроковій перспективі доступ до гендерно дезагрегованих даних може сприяти більш цілеспрямованому проведенню заходів із попередження та реагування.

¹². Захист та підтримка внутрішньо переміщених дітей у містах / ЮНІСЕФ і Центр моніторингу внутрішнього переміщення (без дати).

¹⁴. Паризькі принципи та вказівки щодо дітей, пов'язаних зі збройними силами або збройними угрупованнями, лютий 2007 р.

Інвалідність

Діти з обмеженими можливостями частіше за своїх однолітків без обмежень зазнають насильства і ця вразливість посилюється під час збройних конфліктів. У надзвичайних ситуаціях, пов'язаних з насильством, доступ до таких основних послуг, як медичне обслуговування, реабілітаційні служби та центри соціальної підтримки, освіти та відпочинку, може бути серйозно обмежений. Конфлікт також може негативно вплинути на психічне здоров'я дітей та призвести до інвалідності через фізичні та психологічні травми. Тому зберігання точних і достовірних даних про дітей з обмеженими можливостями є критично важливим у забезпеченні їхніх прав і реєстрації доказів для притягнення винних у насильстві до відповідальності.

Статус переміщеної особи

Переміщення «є особливо дестабілізуючим і травматичним досвідом для дітей, оскільки воно змушує їх залишити свої домівки та створює ризики в період їхнього життя, коли вони найбільше потребують захисту та стабільності»¹⁵. Тож критично важливо знати, звідки походять діти і де вони перебувають, щоб запланувати відповідні послуги, які допоможуть реалізувати їхні права відповідно до Керівних принципів з питань внутрішнього переміщення (див. вставку 4).

Вставка 4. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення та їхня застосовність до дітей¹⁶

«Внутрішньо переміщені діти в цілому «мають право на захист і допомогу, яких вимагає їхній стан, і на лікування, яке враховує їхні особливі потреби» (Принцип 4.2.). Принципи також підтверджують:

- право сімей залишатися разом і право на швидке возз'єднання сімей (Принципи 7 і 17);
- захист дітей від продажу в примусові шлюби, експлуатації та примусової праці (Принцип 11);
- захист дітей від призову чи участі у військових діях (Принцип 12);
- право на отримання документації на своє ім'я, включаючи свідоцтво про народження (Принцип 22);
- право на освіту, включно з рівною участю дівчат (Принцип 23)».

Географічний регіон проживання

Під час збройних конфліктів, рятуючись від загрози життю та здоров'ю, діти та сім'ї зазвичай переїжджають до інших місць, що може створювати додаткове навантаження на основні служби¹⁷. Наявність інформації про місцеперебування дітей дозволить налагодженню контактів з приймаючими громадами з метою організації надання таким особам допомоги та загалом підтримки стабільної роботи служб. Ця інформація також дає змогу відповідальним за планування особам запровадити додаткові заходи для забезпечення доступу дітей до притулку та інших основних служб і послуг.

15. Права та гарантії внутрішньо переміщених дітей у збройному конфлікті / ООН, 2010 р., стор. 10

16. Керівні принципи з питань внутрішнього переміщення / ООН, 2004 р.

17. Захист та підтримка внутрішньо переміщених дітей у містах / ЮНІСЕФ і Центр моніторингу внутрішнього переміщення (без дати), стор. 9.

4. ВИЯВЛЕННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ, ЗОКРЕМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ

В умовах воєнного стану в Україні, масової евакуації та переміщення сімей з дітьми, а інколи дітей без супроводу дорослих із населених пунктів, де ведуться активні бойові дії, значно зростає загроза життю та здоров'ю дітей, а також ризик вчинення щодо них різних форм жорстокого поводження, зокрема й сексуального насильства та сексуальної експлуатації.

Одним із міжнародних інструментів захисту дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації в кризових та надзвичайних ситуаціях, який, зокрема враховує зовнішні та внутрішні міграційні процеси, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (далі – Лансаротська конвенція)¹⁸.

З основними принципами захисту дітей, які потерпіли через сексуальну експлуатацію та сексуальне насильство, зокрема через внутрішню/зовнішню міграцію внаслідок військових дій, можна ознайомитись у публікації «Захист дітей, які постраждали від кризи біженців, від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: основні зобов'язання держав за Лансаротською конвенцією про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства»¹⁹.

У Методичних рекомендаціях 2021 року²⁰ наданий механізм забезпечення права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження, окреслена роль та обов'язки Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в здійсненні моніторингу діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо виявлення випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми та забезпечення права дітей на захист, а також визначені права дитини, які мають бути охоплені моніторингом.

Загальний механізм захисту прав дітей залишився незмінним, але в умовах воєнного стану виникають нові обставини, за яких права дітей можуть бути порушені, особливо це стосується права на захист від насильства та жорстокого поводження.

Під час війни можуть бути порушені всі права дитини, закріплені Конвенцією ООН про права дитини, зокрема:

- право на життя та охорону здоров'я;
- право на достатній життєвий рівень;
- право на виховання в сім'ї;
- право на захист від усіх форм насильства;
- право на освіту;
- право на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах.

---

18. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція)

19. Контрольний список Ради Європи "Захист дітей, які постраждали від кризи біженців, від сексуальної експлуатації та сексуального насильства: Основні зобов'язання держав за Лансаротською конвенцією про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства" / Рада Європи, 2022 р.

20. Методичні рекомендації щодо проведення моніторингу додержання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження / Рада Європи, 2021 р.

При проведенні моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження під час воєнного стану необхідно розуміти та враховувати виклики, що спричинені війною.

Одним із наслідків війни для дитини може бути втрата піклування батьків. Через бойові дії, обстріл мирного населення та масову евакуацію збільшилася кількість дітей, батьки яких загинули або їхня доля чи місцеперебування не відомі. Такі діти перебувають у зоні ризику і є особливо вразливими до скоєння щодо них сексуального насильства.

Сексуальне насильство стосовно дитини:

- заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру (відповідно до українського законодавства це – 16 років);
- заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли;
- використовується примус, сила чи погрози, або насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, чи насильство чиниться в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища дитини (*ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства*).

Сексуальне насильство щодо дитини як форма домашнього насильства включає:

- будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно дитини незалежно від її згоди або в присутності дитини;
- примушування дитини до акту сексуального характеру з третьою особою;
- інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканності особи, зокрема вчинені стосовно дитини або в її присутності. (*п. 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»*).

Прояви та наслідки сексуального насильства стосовно дітей наведені в додатку 1.

При проведенні моніторингу варто звертати особливу увагу на дотримання прав дітей з наступних груп ризику²¹:

- дітей з інвалідністю;
- дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які проживають у закладах різних типів, форм власності та підпорядкування;
- дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, які влаштовані на виховання до прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, які перебувають під опікою, піклуванням, які влаштовані до сімей патронатних вихователів, включаючи дітей, які влаштовані до сімейних форм виховання за спрощеною процедурою влаштування відповідно до змін, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 року, № 349²².

21. Детально про об'єкти та способи проведення моніторингу йдеться в Методичних рекомендаціях щодо проведення моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження 2021 року.

22. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 р. № 349 "Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану" Київ

Спрощена процедура влаштування передбачає, що якщо під час дії на території України воєнного стану особа, яка перебуває в сімейних, родинних відносинах (зокрема хрещені батьки) з дитиною-сиротою або дитиною, позбавленою батьківського піклування, виявила бажання взяти дитину під опіку чи піклування, вона подає до служби в справах дітей за місцем свого проживання або за місцем виявлення дитини такі документи:

- заяву;
- копію паспорта громадянина України;
- документи, що підтверджують сімейні, родинні зв'язки особи з дитиною;
- довідку від нарколога та психіатра про відсутність перебування на обліку;
- довідку про наявність чи відсутність судимості, видану територіальним центром з надання сервісних послуг МВС за місцем проживання або через Портал «Дія». У разі неможливості її отримання кандидат подає заяву про відсутність притягнення його до кримінальної відповідальності. Відповідальність за достовірність наданої службі у справах дітей інформації про відсутність судимості покладається на опікунів чи піклувальників.

Після припинення воєнного стану довідка про наявність чи відсутність судимості опікуна, піклувальника надається службі в справах дітей впродовж місяця (п. 79 [Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини](#), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року, № 866).

Важливою є зміна до Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, щодо **не проходження** під час дії на території України воєнного стану особами, до сімей яких влаштовуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, під опіку, піклування, курсу навчання з виховання таких дітей у центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (пункт 80).

Такі зміни в законодавстві були вкрай необхідними для надання дітям, які залишилися без піклування батьків, можливості реалізувати своє право на виховання в сімейному оточенні. Але водночас зменшення уваги до осіб, які бажають взяти на виховання дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування, збільшують ризики порушення права дітей, зокрема на захист від насильства та жорстокого поводження.

У разі виявлення дитини, яка постраждала або ймовірно постраждала від насильства або жорстокого поводження, сексуального насильства чи сексуальної експлуатації, зокрема пов'язаних із війною, або ж за умови отримання інформації про таку дитину необхідно обов'язково повідомити про такий випадок:

- Офіс Генерального прокурора України (<https://www.gp.gov.ua/>) (телефонна лінія щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту (096) 755-02-40 (Viber, WhatsApp, Telegram, Signal));
- Національну поліцію України (<https://www.npu.gov.ua/konataktu.html>) за номером 102;
- Військово-цивільну адміністрацію за місцем проживання або перебування дитини.

5. РОЗСЛІДУВАННЯ ВИПАДКІВ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ, ЗОКРЕМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ТА СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Секретаріатом Лансаротського Комітету підготовлено Контрольний список щодо захисту дітей, які постраждали від кризи біженців, від сексуальної експлуатації та сексуального насильства²³. Цей контрольний список містить конкретні вказівки для спеціалістів у сфері міграції та політиків щодо швидкого визначення відповідних заходів або процедур, яких слід дотримуватися, щоб запобігти та захистити дітей, які постраждали від кризи біженців, від сексуального насильства. Тому це практичний інструмент для підтримки органів влади, які зіткнулися з приїздом дітей, зокрема тих, хто евакуюється з України через війну.

Одним з серйозних порушень прав людини, в тому числі дитини, під час війни є сексуальне насильство, пов'язане із війною: зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до зайняття проституцією, примусова вагітність, інші форми насильства сексуального характеру такої ж тяжкості по відношенню до дівчат та хлопчиків, що мають прямий чи опосередкований зв'язок зі збройним конфліктом.

В Кримінальному кодексі України передбачена відповідальність за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: зґвалтування, сексуальне насильство, примушування до вступу в статевий зв'язок, вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, розбещення неповнолітніх та домагання дитини для сексуальних цілей. Однак ці положення розраховані на мирний час і не відображають зв'язку сексуального насильства із війною.

Під час війни акт сексуального насильства має бути кваліфікований як воєнний злочин. Відповідно до ст. 438 Кримінального Кодексу України «Порушення законів та звичаїв війни». Це стосується всіх воєнних злочинів в широкому сенсі.

---

23. Контрольний список щодо захисту дітей, які постраждали від кризи біженців, від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

З досвіду інших країн, де мало місце сексуальне насильство, пов'язане з війною, найчастіше акти такого насильства проявлялись в наступних формах:

- зґвалтування;
- погрози та спроби будь-якої форми зґвалтування або погрози та спроби здійснення сексуального насильства в інших формах, як щодо самої постраждалої особи, так і щодо її близьких;
- каліцтво жіночих статевих органів, включаючи каліцтво піхви, статевих губ, клітора, каліцтво грудей і сосків, каліцтво або ампутація чоловічих статевих органів, інші види насильства, спрямованого на статеві органи;
- сексуальне рабство, включаючи рабство через примусовий шлюб або конкубінат;
- тортури сексуального характеру, включаючи поранення електричним струмом геніталій або щипання сосків, або примушування спостерігати за сексуальним насильством над партнером чи дитиною;
- примусова проституція;
- примусова вагітність
- примусовий аборт або стерилізація;
- примусове оголення.

Про злочин, пов'язаний із сексуальним насильством необхідно повідомити: Національну поліцію України за номером 102 або прокуратуру за місцем вчинення злочину або за місцем перебування постраждалої особи або військову адміністрацію за місцем вчинення злочину або за місцем перебування постраждалої особи.

Зафіксувати злочин можна шляхом надання інформації Офісу Генерального прокурора України: телефонна лінія щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту (096) 755-02-40 (Viber, WhatsApp, Telegram, Signal) / вебсайт <https://warcrimes.gov.ua/#how> / електронна пошта conflict2022.ua@gmail.com (при направленні інформації за допомогою електронної пошти необхідно зазначити свої ПІБ та засоби зв'язку.)

Також зафіксувати злочин можна шляхом заповнення онлайн форми у телеграм чат боті «Допомога постраждалим від сексуального насильства» (t.me/survivors_support_bot).

6. ПРАВА ДІТЕЙ, ПЕРЕМІЩЕНИХ У СКЛАДІ ЗАКЛАДУ

Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 року, № 385²⁴.

Порядок визначає механізм забезпечення безпеки дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, що розташовані в зоні активних бойових дій або наближених до неї населених пунктах, шляхом їхнього тимчасового переміщення (евакуації), забезпечення розміщення, належного догляду та виховання.

До переліку закладів, на які поширюється дія Порядку, віднесено:

- будинки дитини (зокрема спеціалізовані);
- центри медичної реабілітації та паліативної допомоги дітям;
- заклади дошкільної та загальної середньої освіти (зокрема дитячі будинки, санаторні, спеціальні, спеціалізовані заклади загальної середньої освіти з пансіонами (інтернатами) в їхньому складі);
- малі групові будинки;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- центри соціальної підтримки дітей та сімей;
- стаціонарні служби (відділення) центрів соціальних служб, які здійснюють соціально-психологічну реабілітацію дітей;
- стаціонарні служби (відділення) соціально-психологічної реабілітації дітей (надання послуг із соціально-психологічної реабілітації дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах) центрів надання соціальних послуг;
- школи та професійні училища соціальної реабілітації;
- дитячі будинки-інтернати системи соціального захисту населення;
- інші заклади, що забезпечують тимчасове проживання та надання соціальних послуг повнолітнім особам, сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;
- інші заклади (зокрема засновані громадськими, благодійними та релігійними організаціями), в яких передбачено проживання або цілодобове перебування дітей.

24. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2022-%D0%BF#Text>

24. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 березня 2022 р. № 385 "Деякі питання тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, в умовах військового стану" Київ

До груп дітей, які можуть бути тимчасово переміщені (евакуйовані), належать:

- діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, які не досягли 18-річного віку, зокрема діти з інвалідністю, які проживають або зараховані до закладів;
- діти, які не досягли 18-річного віку, не належать до категорії дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема дітей з інвалідністю, та зараховані до закладів на цілодобове перебування;
- повнолітні особи, зокрема особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, сім'ї з дітьми, що перебувають у складних життєвих обставинах, які тимчасово проживали в закладах, що надають соціальні послуги.

Окрім забезпечення базових прав дітей адміністрація закладів, до яких тимчасово переміщено (евакуйовано) дітей, має забезпечити відповідні умови для їхнього розміщення, зокрема:

- своєчасну підготовку та облаштування захисних споруд цивільного захисту;
- перевірку наявності опалення, водопостачання, електроенергії;
- наявність необхідного запасу продуктів харчування (води, їжі), лікарських засобів, засобів гігієни, одягу, взуття тощо;
- облаштування спальних місць відповідно до віку та потреб дітей, зокрема дітей з інвалідністю;
- залучення необхідної кількості працівників до роботи з тимчасово переміщеними (евакуйованими) дітьми;
- здійснення прийому, розміщення, ведення обліку тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей;
- оцінювання потреб дітей у послугах та підтримці;
- організацію харчування дітей;
- надання речей першої необхідності, лікарських засобів;
- надання освітніх послуг дітям відповідно до їхнього віку та рівня розвитку, реабілітаційної, медичної, психологічної та іншої допомоги дітям з урахуванням їхніх потреб;
- сприяння супроводжуючим особам у представництві інтересів дітей та осіб в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, вирішення питань виплати державної соціальної допомоги, пенсійного забезпечення.

Важливо!

Враховуючи вищенаведене, при здійсненні моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження в умовах воєнного стану, необхідно не лише застосовувати рекомендації, наведені в Методичних рекомендаціях 2021 року, але й обов'язково перевіряти ведення обліку тимчасово переміщених (евакуйованих) дітей, наявність/відсутність оцінки потреб дітей у послугах та підтримці, забезпечення права переміщених (евакуйованих) дітей на освіту, медичну допомогу, психологічну допомогу, на захист від усіх форм насильства тощо.

При проведенні моніторингу можна також користуватися Рекомендаціями щодо координації переміщення дітей в межах України та виїзду дітей за межі України в умовах надзвичайного або воєнного стану, викладеними в листі Міністерства соціальної політики України²⁵. Зокрема Рекомендаціями передбачено, що облік евакуйованих дітей ведеться в паперовій та електронній формі та має містити інформацію про:

- прізвище, ім'я, по батькові дитини, дату народження;
- по можливості – місце походження дитини (для статусних), наявність у неї батьків, не обмежених у своїх батьківських правах, інших законних представників;
- місце, куди вибула дитина (адреса або інша максимально точна інформація); прізвище, ім'я, по батькові особи/осіб, у супроводі якої/яких дитина була
- переміщена/виїхала, її/їхні контактні дані.

Для забезпечення обліку таких дітей службам у справах дітей рекомендовано підтримувати постійний контакт із закладами, в яких цілодобово перебувають діти, з'ясовувати інформацію про місце перебування, стан здоров'я, психологічний та фізичний стан дітей, умови їхнього утримання, наявність загрози для життя та здоров'я тощо.

Служби в справах дітей мають забезпечити постійний моніторинг ситуації та уточнення даних щодо переміщення дітей в межах України.

Інформація про переміщення дітей має бути невідкладно передана до служб у справах дітей обласних, Київської міської державних адміністрацій, військових адміністрацій.

Чому важливо перевіряти якісний облік евакуйованих дітей?

Саме облік переміщених дітей та місце їхнього перебування забезпечить захист їхніх прав, насамперед на безпеку, на захист від насильства та жорстокого поводження, зокрема від сексуального насильства, торгівлі дітьми тощо.

---

25. Рекомендації Міністерства соціальної політики України щодо координації переміщення дітей в межах України та виїзду дітей за межі України в умовах надзвичайного або воєнного стану

7. ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ НА ОСВІТУ, ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ

Допомога дітям, які є внутрішньо переміщеними особами, максимальна наближена до нормативних вимог роботи з дитиною, котра опинилась у складних життєвих обставинах²⁶.

Права, обов'язки внутрішньо переміщених осіб, зокрема дітей, регулюються такими нормативно правовими актами:

- Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»²⁷;
- Порядком надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року, № 332²⁸;
- Порядком оформлення та видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року, № 509²⁹.

Визначення

Внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру.

*(ч. 1 ст. 1 Закону України
«Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).*

*Факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.
Кожна дитина, у тому числі яка прибула без супроводження батьків, інших законних представників, отримує довідку про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи.*

*(ст. 4 Закону України
«Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).*

26. Детально про права дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, законодавчу базу щодо захисту прав таких дітей викладено у Методичних рекомендаціях щодо проведення моніторингу дотримання права дітей на захист від насильства та жорстокого поводження 2021 року.

27. Стаття 12 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб"

28. Порядок надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам

29. Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи

Будь-яка особа, що перебуває в складних життєвих обставинах та зареєстрована як внутрішньо переміщена особа, має право на отримання соціальних послуг відповідно до законодавства України за місцем реєстрації фактичного місця проживання внутрішньо переміщеної особи (ч. 3 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).

Взята на облік внутрішньо переміщена особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування. Діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, що постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, які навчаються у дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форми власності, забезпечуються безкоштовним харчуванням (ч. 9, 10 ст. 7 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).

Внутрішньо переміщена особа має право на:

- забезпечення лікарськими засобами;
- отримання необхідної медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я;
- влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади.

Статтею 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» визначено, що внутрішньо переміщена особа має право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади.

Зарахування дітей до державного (комунального) закладу дошкільної освіти здійснюється керівником такого закладу в продовж календарного року на вільні місця в порядку черговості надходження заяв про зарахування. Заява про зарахування подається особисто одним із батьків або іншим законним представником дитини (п. 8, 9 Положення про заклад дошкільної освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року, № 305).

На першочергове зарахування до державних (комунальних) закладів дошкільної освіти мають право, зокрема діти з числа внутрішньо переміщених осіб чи діти, які мають статус дитини, що постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (п. 10 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 березня 2003 року, № 305).

Для зарахування дитини з числа внутрішньо переміщених осіб до дошкільного навчального закладу до заяви про зарахування дитини додаються:

- копія свідоцтва про народження дитини;
- медична довідка, видана відповідно до статті 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», разом з висновком про те, що дитина може відвідувати заклад дошкільної освіти;
- за наявності — копія документа, що підтверджує право на першочергове зарахування дитини.

Діти шкільного віку з числа тих, які є внутрішньо переміщеними особами, мають право навчатись у закладах освіти, в яких вони навчалися до початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну, за умови, якщо такий заклад працює. Діти також можуть навчатись у закладах освіти за місцем їхнього тимчасового перебування.

В умовах воєнного стану, відповідно до [наказу Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 року, № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні»](#), органам управління в сфері освіти місцевих органів виконавчої влади, органам місцевого самоврядування доручено забезпечити зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування), до закладів освіти за заявою (її сканованою копією чи фотокопією), що подається до закладу освіти одним із батьків, опікуном, іншим законним представником, родичем здобувача освіти або повнолітнім здобувачем освіти нарочно, факсом, електронною поштою, іншими засобами зв'язку чи у будь-який інший спосіб (за вибором заявника).

8. ПРАВО НА ЗАХИСТ ВІД ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

КПД надає дітям право на захист від торгівлі людьми (див. вставку 5): «Держави-учасниці вживають усіх відповідних національних, двосторонніх і багатосторонніх заходів для запобігання викраденню, продажу або торгівлі дітьми з будь-якою метою та в будь-якій формі»³⁰.

Вставка 5. Торговля людьми

«Під торгівлею людьми зазвичай розуміється процес, за допомогою якого люди потрапляють або утримуються в ситуації експлуатації з метою отримання економічної вигоди. Торговля людьми може відбуватися всередині країни або може включати переміщення через кордон. Жінки, чоловіки та діти стають жертвами торгівлі людьми з різними цілями, включаючи примусову та експлуатаційну працю на фабриках, фермах і в приватних домогосподарствах, сексуальну експлуатацію та примусові шлюби. Торговля людьми відбувається в усіх регіонах і в більшості країн світу»³¹.

Омбудсман має контролювати діяльність держави з реалізації цього права дітей, особливо під час воєнного стану. Відповідно до Керівної записки Ради Європи від 2022 року щодо усунення ризиків торгівлі людьми, пов'язаних із війною в Україні³², це має включати вжиття наступних заходів:

- реєстрацію всіх осіб, які шукають міжнародного захисту в зв'язку з війною в Україні, а також встановлення безпечних та законних шляхів їхнього в'їзду до іншої країни та подальшого транзиту;
- реєстрацію всіх переміщених осіб, які шукають захисту на території України, а також встановлення безпечних та законних шляхів їхнього виїзду з окупованої території;
- надання інформації особам, які тікають від конфлікту, про ризики стати жертвами торгівлі людьми та різних форм експлуатації, як в Україні, так і за її межами;
- виявлення потенційних жертв і торговців людьми;
- допомогу фахівців для дітей без супроводу дорослих або дітей, розлучених із сім'єю, жінок, представників етнічних меншин, осіб з обмеженими можливостями, людей похилого віку та людей, які раніше були визнані українськими органами влади жертвами торгівлі людьми;
- оперативну підготовку та впровадження механізмів швидкого обміну інформацією між відповідними зацікавленими сторонами, як державними, так і недержавними, на національному та міжнародному рівнях.

30. Стаття 35 Конвенції ООН про права дитини.

31. Права людини і торгівля людьми, Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), 2014 р., стор. 1

32. Керівна записка щодо усунення ризиків торгівлі людьми, пов'язаних із війною в Україні та гуманітарною кризою / Рада Європи, травень 2022 року.

9. ЗАПОБІГАННЯ ПРИЗОВУ ДІТЕЙ ДО ЗБРОЙНИХ СИЛ

Статтю 30 Закону України «Про охорону дитинства» заборонена участь дітей у військових діях і збройних конфліктах.

Участь дітей у військових діях і збройних конфліктах, включаючи вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання дітей у військових діях і збройних конфліктах, залучення та/або втягування дітей до не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань, пропаганда війни забороняються.

Омбудсман може бути частиною РГКМЗ для моніторингу та звітування про шість видів серйозних порушень, зокрема про призов та використання дітей у бойових діях.

У межах усіх чинних заходів безпеки під час воєнного стану Омбудсман може вимагати від Міністерства оборони України гарантій та запевнень, що дітей віком до 18 років не залучають до участі у військових діях, що для дітей віком 16 і 17 років, які добровільно вступають на військову службу, передбачені належні гарантії, і що існує заборона на участь у бойових діях дітей віком до 15 років³³.

Додаток 1

Прояви сексуального насильства щодо дітей:

- дитину фотографували чи фільмували оголеною на відео;
- дорослі особи (старші за 18 років) пропонували дитині показати її/його статеві органи, торкнутись їхніх оголених інтимних частин тіла або вступити з ними в статеві стосунки;
- дитині пропонували винагороду за те, щоб вона показала свої статеві органи, щоб торкалась оголених інтимних частин тіла дорослих або вступала з ними в статеві стосунки;
- дитину змушували вступати в статеві стосунки з дорослими та приховувати це;
- дитина отримувала непристойні пропозиції в Інтернеті (на форумах, в чатах, соціальних мережах, електронною поштою тощо), по телефону або в листах;
- дорослі особи (окрім медичних працівників та батьків у ранньому дитинстві) торкалися статевих органів дитини всупереч її волі.

33. Шість видів серйозних порушень прав дітей під час збройних конфліктів: правова основа / Офіс Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей і збройних конфліктів, листопад 2013 року.

Наслідки сексуального насильства щодо дітей

Сексуальне насильство над дитиною часто призводить до важких наслідків. Серед основних психологічних ознак сексуального насильства над дітьми виділяють:

- невластиві віку знання про сексуальні стосунки;
- нічні жахіття, страхи, енурез. Вони свідчать про невротизацію дитини, означають, що з нею щось сталося, на що слід звернути увагу та з'ясувати;
- депресія, низька самооцінка;
- суїцидальні думки;
- збайдужілість;
- заняття проституцією, безладні статеві зв'язки;
- відраза до свого тіла. Особливо це стосується дівчаток. Після сексуального насильства найчастіше змінюється ставлення до свого тіла, з'являється неохайність, тіло сприймається як брудне, огидне. Формується психологічна установка якщо зі мною так вчинили, значить я погана;
- підвищений рівень агресії тощо.

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. Вона нараховує 46 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованому на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE